

EMPLAÇAMENT DE L'ORDE DE DOMINICS EN L'AMBIENT URBÀ BAIXMEDIEVAL DE CASTELLÓ D'EMPÚRIES. EL PRIMER CONVENT

PER

ALBERT RIERA i PAIRÓ
ANNA M. PUIG i GRIESSENBERGER

1. INTRODUCCIÓ

La comunicació que presentem al Congrés d'homenatge al Dr. Jaume Marquès avança conclusions d'un estudi inèdit molt més extens, recollit sota el títol d'*El convent de dominics de Castelló d'Empúries (1317-1835)*.

La recerca, iniciada l'any 1987, tenia com a objectiu primordial la localització i estudi de l'arxiu conventual dels dominics de Castelló d'Empúries, perdut en algun moment dels segles XVII/XVIII o degut a la desamortització de béns de 1835. Sabem que Francisco Diago, historiador de l'Orde, havia llegit el testament del comte Ponç V a l'arxiu que els frares dominics tenien a Castelló: *Y ello es assi, como yo lo he visto en el testamento que del dicho conde he leydo en el Arxhivo de Predicadores de Castellon de Ampurias*¹.

Els resultats d'aquesta recerca no van ser positius; del vell arxiu, només en queda un llibre de comptes de l'any 1795 i un llevador de 1835 amb l'inventari dels béns desamortitzats, dipositats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó². Malgrat tot, l'estudi dels dominics de Castelló s'ha fet partint de les notícies secundàries que podíem obtenir de fons arxivístics paral·lels: arxius Municipal de Castelló i de Figueres; Capítular, Diocesà, Històric i

¹ Francisco DIAGO (1599), *Historia de la provincia de Aragón de la orden de predicadores, desde su origen y principio hasta el año de 1600*, I, Barcelona, pàg. 29b.

² ACA, Monacals 2211, Llevador de 6 d'agost de 1835.

Històric Municipal de Girona; del Palau de Peralada; Histórico Nacional de Madrid, de les Cases dels dominics a Girona, València i Roma; de la Corona d'Aragó de Barcelona, i de la Biblioteca Capitular i Colombina de Sevilla.

En aquest terreny la investigació ha estat del tot profitosa: d'un estudi que abraça més de cinc segles, aquesta comunicació posa l'accent en el moment fundacional, segons el nostre parer, un dels més foscos de tota la història dels dominics a Castelló i estableix, al nostre entendre, línies de treball noves que caldrà aprofundir.

2. ESTABLIMENT I FUNDACIÓ DE LA CASA DELS DOMINICS

La fundació dels dominics a Castelló d'Empúries fou obra del convent de Girona. És prou coneguda la devoció que els últims comtes de la primera casa d'Empúries sentien per aquest convent gironí, fundat el 1253. La comtessa Sibil·la, mare de Ponç V, en fou una notable protectora i el va escollir com a lloc d'enterrament. El seu fill, el comte Ponç V, va disposar per testament la donació al convent de Girona de 10.000 sous per a la construcció d'una capella en el lloc on hi havia enterrada la seva mare³.

Eren frares d'aquest convent els qui van actuar en nom de l'Orde dels Predicadors en l'afer de l'establiment i fundació del convent de Castelló d'Empúries. La tradició bibliogràfica ha destacat la figura de fra Ponç de Monclús, considerat el primer prior dels dominics de Castelló, i poques línies ha dedicat al també frare gironí fra Bernat de Puigercós, qui va actuar com a receptor de l'Orde en el moment de l'establiment a Castelló. Bernat de Puigercós es movia en els cercles de la família comtal d'Empúries: més d'una vegada, l'any 1319 apareix com a testimoni en els plets que el comte tenia amb el bisbe de Girona, Pere de Rocabertí⁴. La seva intervenció també fou decisiva en la resolució de la qüestió dinàstica plantejada a la mort del Malgaulí sense successió directa.

Poc sabem de la vida de fra Bernat de Puigercós. Havia fet professió en el convent de Barcelona, de mans del seu prior, fra Arnau de Yuiça, el 8 d'abril de 1296. Les seves relacions amb Castelló d'Empúries venien de lluny.

³ Santiago SOBREQÜÉS i VIDAL (1980 d), *Els Barons de Catalunya*, Biografies Catalanes, 3, Barcelona, pàg. 83. I també a Francesc MONSALVATJE i FOSSAS (1899-1919), *Notícies Històriques del condado de Besalú*, XXV, Olot, pàg. 164.

⁴ ADG, *Cartoral de Rúbriques vermelles*, ff. 7v.-11v. transcripció inèdita de Josép M. MARQUÈS i PLANAGUMÀ.

Com a professor de teologia al convent de Girona, va pronunciar un sermó a Castelló l'any 1302⁵ en el qual va condemnar la tesi d'Arnau de Vilanova sobre la vinguda de l'Anticrist: *Esta impugnación dió lugar a la famosa controversia entre Arnau de Vilanova y fra Bernardo de Puigcercós. (...) Pero fra Bernardo no estuvo solo en la polemica; con él estaban tambien fra Ponce de Monclús, lector principal del convento, que hacía poco había llegado del estudio General de París*⁶. Puigcercós fou escollit Provincial el 1324 en el convent de Tarragona i, més tard, nomenat Inquisidor General de la Corona d'Aragó.

L'altre personatge clau en la fundació del convent fou, com hem vist, un altre frare de Girona, fra Ponç de Monclús, el primer prior de Castelló. Devia ser, com fra Puigcercós, molt proper a la família comtal d'Empúries, perquè és nomenat marmessor pel Malgaulí. La primera vegada que surt esmentat és en les actes del Capítol Provincial de Barcelona de 1299, quan és enviat a completar els seus estudis teològics a Bolonya, destinació que serà revocada per París. El 1302 és nomenat doctor en teologia del convent de Girona. El 1311 va participar com a jutge en el judici de Lleida contra els templers.

En l'establiment dels dominics a Castelló, hi van participar els dos poders de la vila. Fou fra Bernat de Puigcercós qui va intervenir activament com a receptor de l'Orde en les gestions per aconseguir el finançament comtal i municipal per a la construcció del nou convent.

En un document datat el 17 de setembre de 1317⁷, el comte Ponç V i la seva esposa, la comtessa Isabel, confessen deure a Castelló Gomir⁸ la quantitat de 12.000 sous malgaresos que havien de lliurar a fra Bernat de Puigcercós per construir i edificar el convent de Castelló. La desastrosa situació financera del comtat empenyia els comtes a sol·licitar un préstec de la notable família dels Gomir, per tal de poder obtenir la quantitat que havien promès per tirar endavant l'obra. Per afrontar el préstec, amortitzable a l'any, Ponç V va hipotecar la retrodècima, o dotzena part sobre gra, vi, lli i cànem

⁵ Veure Tomàs CARRERAS i ARTAU, "La polémica gerundense sobre el Anticristo entre Arnau de Vilanova y los dominicos", AIEG, V, (1950), pàg. 5-58.

⁶ José M. COLL (1958), "Historia sucinta del convento de Santo Domingo", a AIEG, XII, Girona, pàg. 5-32.

⁷ AHG, Fons de la notaria de Castelló, 91, notari Bernat Jonquera (1316-1320). Transcrit a l'apèndix núm. 1.

⁸ Segons DIAGO (1599), I, pàg. 45b, Castelló Gomir era pare de Joan Gomir, inquisidor de la Corona d'Aragó i Provincial dels Predicadors.

que el proper any havia de rebre dels habitants de Castelló, de Vilanova de la Muga i d'altres llocs del comtat que el document no especifica. En qualsevol cas, queda constància de l'aval comtal a l'establiment dels dominics a la vila quan en l'acta final del Capítol Provincial dels Predicadors celebrat a Castelló el 1395 s'acorda celebrar dues misses en memòria del difunt comte Malgaulí, qui rep el títol de "Patrono et fundatore conventus Castilionis"⁹.

Pocs mesos més tard, el 3 de febrer de 1318¹⁰, la Universitat de Castelló concedeix a fra Bernat de Puigcerçós la quantitat de 15.000 sous per contribuir a la construcció del convent que ja s'està edificant a la vila. La quantitat, repartida en tres terminis anuals iguals, serà satisfeta del tot el 29 de setembre de 1320. L'acord de la Universitat és pres en una reunió dels cònsols Pere Cocon, Pere Estruc, Raimon Jaspert i Guillem Rossinyol amb el Consell municipal. Segons el document, l'acord només va rebre la negativa dels consellers Ponç Estarrer i Berenguer Madroni.

Cal considerar, per tant, l'any 1317 com el de l'establiment inicial dels dominics a la vila de Castelló d'Empúries. Per no restar en l'oblit, la data fou gravada en una inscripció en pedra. El text, commemoratiu del fet fundacional, estaria sempre present en la vida dels frares, situat en un lloc principal de l'edifici. Segons Francisco Diago, a final del segle XVI, moment en què l'historiador va escriure la seva obra, la làpida es trobava sobre la porta de la Sala Capitular: *...letrero que los religiosos antiguos hizieron gravar en una piedra encima de la puerta del capitulo*¹¹. Anys més tard, Monsalvatje la situa en el claustre. La no coincidència d'ubicació entre l'un i l'altre s'explica pels més de dos-cents anys transcorreguts, temps durant el qual l'edifici pateix les conseqüències dels conflictes bèl·lics de final del segle XVII, motiu aquest que provoca el trasllat i la total reconstrucció de l'edifici conventual a l'interior del nucli emmurallat de la vila. Aquesta reforma evidentment suposarà el canvi de lloc, mantenint, això sí, la situació preferent en el claustre.

Es tracta d'un bloc de forma rectangular, de pedra grisa local, que mesura 67 cm de llarg, per 28 cm d'alt i de 20 a 22 cm d'ample¹². Només està

⁹ Biblioteca Universitària de Saragossa, Manuscrit 180, *Acta Capituli Provinciali Aragoniae Ordinis Predicatorum*, 1395, pàg. 594.

¹⁰ AHG, Castelló, 30, notari Bernat Jonquera (1313-1322). Transcrit a l'apèndix núm. 2.

¹¹ DIAGO (1599), II, pàg. 275a.

¹² Des de la utilització de l'edifici del convent per a dependències de l'Ajuntament, aquesta làpida es conserva en una de les sales de l'antiga presó, amb d'altres inscripcions interessants i diversos elements decoratius arquitectònics en pedra.

treballada la cara anterior, mentre que les laterals i posterior es presenten irregulars i grollera desbastades. Això i les restes d'argamassa que encara s'hi poden veure són indicatiu que la inscripció anava adossada a la paret. A la part inferior, justament al centre del bloc, s'observa un ample escapçament de forma còncaua. No es tracta d'un trenc casual, fet en un moment posterior, sinó que fou realitzat expressament, amb la funció concreta d'encaixar ben segur amb la clau de l'arc d'una porta, possiblement la de la Sala Capitular de què parla Francisco Diago.

El camp epigràfic, delimitat per una motllura en forma de mitja canya, mesura 46 cm de llargada per 15 cm d'alçada. El text es desenvolupa en tres línies, acuradament inscrites i amb espaïament regular entre elles. El mòdul de les lletres és de 30 mm d'alt per 15 mm d'ample i es manté en tota la inscripció. No és una lletra excessivament elegant, però sí que aprofita les M, les H i les G per estilitzar-les, allargant artificiosament la part inferior dels seus traços. Els contrastos entre gruixos i prims no són molt pronunciats. No s'observen pautes d'escriptura.

El text diu el següent,

AN(N)O D(OMI)NI M(ILLESIMO)¹ CCC XVII PRE2
 DICATOIRES FUERU(N)T HIC IN
 FESTO B(EA)TI ARCHA(N)G(E)LI MIQ(UA)EL(I)S3

¹ 1317 A B / 2. praedicatores A C / 3. Michaelis A B C¹³

Any del Senyor mil tres-cents disset. Els Predicadors estigueren en aquest lloc per la festa de l'arcàngel Sant Miquel.

Cal destacar precisament que la data que dona la inscripció respecte de la que apareix en el document comtal és relativament més tardana (12 de setembre). És probable que s'hagués produït un error per oblit a l'hora de recordar les dates fundacionals, encara que també és fàcil que la confusió s'hagués establert amb la de la data dels pagaments municipals fets efectius en els propers tres anys, concretament per Sant Miquel.

¹³ La inscripció ha estat publicada amb anterioritat per: A: Francisco DIAGO (1599), II, pàg. 275a; B: Francesc MONSALVATJE, "Los condes de Ampurias vindicados", *Noticias Históricas del condado de Besalú*, XXV, Olot, 1899-1919, pàg. 341; i C: Tomás ECHARTE, O.P., "Breve estudio sobre el convento de Santo Domingo", *Palau dels Comtes*, Castelló d'Empúries, 1987, pàg. 23.

El perquè d'aquesta primerenca¹⁴ fundació dominicana a Castelló d'Empúries s'ha d'analitzar des de dos vessants. D'una banda, cal tenir present la pròpia naturalesa de l'Orde i el paper que aquesta jugava en la societat del seu temps. Castelló d'Empúries es presentava a principi del segle XIV com una rica zona on practicar els ideals de predicació itinerant i de vida regular que veiem impresos en els fonaments doctrinals dels dominics.

De l'altra, cal incidir en l'atracció que exercia la mateixa vila com a pròsper nucli urbà. El gènere de vida que caracteritza els dominics s'integra molt bé en l'ambient ciutadà de la vila en aquesta època i s'identifica fàcilment tant amb el poble com amb els estaments socials superiors, dels quals sabien canalitzar les seves riqueses en deixes i almoines.

De fet, ambdós interessos convergeixen en l'incentiu d'un centre puixant, capital del Comtat, amb una comunitat urbana plenament desenvolupada i on s'exercia una certa vida comercial i artesanal. En definitiva, el més principal focus d'atracció de la comarca oferia unes òptimes perspectives, amb una població industrial i comercial important. No podem oblidar l'atenció i la devoció que la casa comtal d'Empúries va dedicar als dominics, relació que els va afavorir, sens dubte, a l'hora d'aconseguir l'extens patrimoni que convertirà el convent de Sant Domènec en un dels més rics de l'Alt Empordà.

3. LA VILA MEDIEVAL DE CASTELLÓ I EL PRIMER EDIFICI CONVENTUAL

L'escassa documentació conservada sobre el moment fundacional del convent dels dominics fa difícil la localització del primer edifici. La notícia més completa ens la proporciona el document comtal de setembre de 1317. Situa aquest emplaçament ... *pro emendo patio sive solo in villa nostra Castilionis iuxta portalem vocatum den assalit, ad construhendum et edificandum ibi Monasterium pro conventu fratrum predicatorum...* Segons es dedueix de referències posteriors, aquest portal seria el que després s'anome-

¹⁴ Cal considerar la fundació de la casa de Castelló d'Empúries com una de les primeres, encara que l'entrada de l'Orde a Catalunya s'hagués de situar al voltant de l'any 1220, amb la creació del convent de Santa Caterina de Barcelona. El convent castelloní neix pocs anys després de la constitució de la Província Dominicana d'Aragó, a través de la qual s'organitzen els convents del nord-est peninsular.

naria Portal de Sant Domènec o Portal dels Predicadors¹⁵. A final del segle XIV, s'esmenta també una torre del Portal d'Assalit, que s'està edificant al carrer de Sant Marc¹⁶. Segons l'historiador Miquel Pujol¹⁷, el Portal d'Assalit donava accés al barri extramurs de Sant Marc. La denominació la va donar segurament la família Assalit, de Castelló d'Empúries, documentada en aquesta època i emparentada amb la família comtal¹⁸. A principi del segle XVII, el Portal d'Assalit ja no es coneix amb aquest nom. L'historiador Josep Pujades tampoc no l'anomena en la seva obra, sinó que parla del Portal dels Predicadors.

El primer problema que es planteja arran de la lectura del document comtal de 1317 és la ubicació del convent dintre o fora muralles. La imprecisió de la frase *iuxta portalem vocatum den assalit* no diu si la proximitat del portal és pel costat de llevant o de ponent, la qual cosa implica, alternativament, situar el convent dins o fora muralles.

La confusió dels autors que han escrit sobre el tema i el desconeixement que hores d'ara es té encara de la cronologia de les muralles baixmedievales de Castelló tampoc no ajuda a resoldre el problema. La qüestió de les muralles de Castelló ha estat estudiada pels historiadors castellanins Albert Compte¹⁹ i Miquel Pujol. Les seves conclusions es basen, en gran mesura, en el resseguiment dels trams encara avui visibles d'aquest circuit. Compte considera l'existència de dos recintes en el nucli vell de la població; un primer, d'època feudal, limitat al nucli urbà del Puig Salner, i un segon, més ampli, d'època baixmedieval²⁰. Aquest segon recinte, del qual desconeixem la

¹⁵ Miquel PUJOL i CANELLAS (1985), "Aportació a la biografia de Jeroni Pujades. Una biblioteca particular de començament del segle XVII", *AIEE*, 18, pàg. 112.

¹⁶ PUJOL (1985), pàg. 218, nota 35.

¹⁷ PUJOL (1985), pàg. 104.

¹⁸ ADG, pergamins de Castelló, 55. Testament d'Elisabet de Sicília, esposa del comte Ponç V. El document fou redactat a Messina el 7 de setembre de 1324. En les disposicions testamentàries la comtessa deixa diverses quantitats a familiars seus, entre ells a Francesc Assalit (1.000 sous) i a Guillem Assalit (3.000 sous). En el codicil del testament, del 13 de setembre del mateix any, s'especifica que Ponç V era padrí de Sibil·la, filla de Guillem Assalit: "... E volem, que aquests. M. sous, donets vos en hajuda de maridar a na Sibilia filla den Guillem Assalit aquel an que ela se deura maridar, en loch de lalmoyna damunt dita. Et aço per anima del senyor Comte de que ela era fillola".

¹⁹ Albert COMPTE i FREIXANET (1963), "Un municipi empordanès sota el vell règim: Castelló d'Empúries en els segles XVI, XVII i XVIII", *AIEE*, pàg. 11-79; i COMPTE (1976), "Geografia urbana de Castelló d'Empúries", *AIEE*, pàg. 15-100.

²⁰ COMPTE (1976), pàg. 22-29.

data d'inici de la seva construcció, abraçaria el Puig del Mercadal, lloc on es construirà l'edifici modern del convent. Suposem que aquest segon recinte és el que Pujades data del 1289, any que es podia llegir, segons l'autor castelloní, en dues torres de la muralla, la del Portal Nou i la de Santa Maria. D'aquestes muralles, en el seu temps, en quedaven algunes restes en quatre portals: *la una cerca del monasterio de la Magdalena, sobre la capilla de S. Lázaro, en donde se halla aun la torre entera con los señales de los quicios y regatas por donde pasaba el rastrillo ó tranca, entre dos arcos: la segunda se muestra junto al monasterio de Predicadores; y detrás del huerto hay dos pies de torres cuadradas, y un trozo de zanja que se alarga por la parte del medio día hasta encontrarse con la tercera puerta, delante de la que hoy se llama den Cabra; y siguiendo la zanja, poco más allá se tuerce á la parte de levante hasta encontrar la cuarta puerta, cerca del monasterio de Santa Clara y las casas de Planiol, que se pasaba caminando al puente viejo. La primera y última distan más de doscientos pasos de la muralla nueva*²¹. Aquest recinte, datat per Pujades a final del segle XIII, seria el mateix on s'obria el Portal d'Assalit, de principi del segle XIV, i al qual es refereixen els autors quan situen el convent.

L'acord dels historiadors sobre la situació del convent dista molt de ser unànime. Mentre que uns creuen que es trobava extramurs (Llobet, Monsalvatje, Botet i Sisó), d'altres el fan intramurs (Compte, Pujol i Badia). Bernat Josep Llobet, notari de Castelló d'Empúries, en un registre de l'any 1697 que actualment es conserva a l'Arxiu de la Casa Ducal de Medinaceli, diu: *Cassi junto a la puerta llamada de Santo Domingo, fuera de los muros, a la parte de poniente, estaba el Monasterio de frayles predicadores de la Sagrada Religión del Orden de Santo Domingo fundado por los Condes de Empurias de la primera linea y engrandecido tambien por los de la segunda*²². Com diu el mateix Llobet, abans de la Guerra dels Segadors, fora de la vila hi havia quatre ravals, dits de Santa Clara, de Sant Marc, de Santa Magdalena i del Temple, amb una més que notable presència de convents, dels quals rebien el nom. Si s'acceptés el que diu Llobet, caldria establir un

²¹ Jeroni PUJADES (1609), *Crònica universal del Principat de Catalunya*, t. II, III, c. 58, Barcelona, pàg. 146.

²² Antonio SÁNCHEZ GONZÁLEZ (1987), *Ampurias, el primer condado*, conferència pronunciada com a pregó acadèmic de la festa major de Castelló d'Empúries el 9 d'agost de 1987, pàg. 14. Text inèdit.

l·ligam entre el raval de Sant Marc i el convent de Sant Domènec. Aquest raval, que Llobet ens situa a mitjan segle XVII, el trobem ben documentat des de mitjan segle XIV²³.

Seguint la línia de Llobet, Monsalvatje diu que el convent *se edificó extramuros de la misma, junto a sus murallas, entre mediodia y poniente, y mas tarde ensanchado en el mismo emplazamiento que fue palacio de sus condes*²⁴.

També fora muralles situa el convent Botet i Sisó: *... fundat l'any 1317 y ocupava, a ponent y tocant los murs de la vila, l'emplaçament del que fou palau dels comtes d'Empories*²⁵.

D'opinió contrària és l'historiador empordanès Joan Badia: *... era l'únic de Castelló que, des dels seus inicis, es trobava dins el recinte murat*²⁶.

Albert Compte assegura que, al començament del segle XVI, tots els convents, a excepció del de Sant Domènec, estaven fora muralles²⁷. Pujol diu també: *llevat del convent de Sant Domènec, tots els restants es trobaven extramurs de la vila*²⁸.

La qüestió d'ubicació del primer edifici conventual és també el problema de situar l'emplaçament del palau dels comtes a la vila de Castelló. Les primeres referències que tenim sobre una residència comtal són de l'època d'Hug II (1078-1116), quan el comte signa la restitució a favor del bisbe de Girona, Berenguer Guifré (1051-1093), de béns usurpats a la Canònica de Girona²⁹. S'entén que, a final del segle XI, no hi havia una residència comtal fixa a Castelló. Malgrat que Ponç II, fill d'Hug II, torna a actuar contra els interessos de l'Església de Girona i fa unes noves construccions que haurà

²³ AHG, Castelló, 232 (1357).

²⁴ MONSALVATJE (1899-1919), pàg. 340.

²⁵ Francesc CARRERAS CANDI (1913-1918), *Geografia General de Catalunya*, pàg. 459, article de Joaquim BOTET i SISÓ, "Província de Gerona".

²⁶ Joan BADIA i HOMS (1978), *L'arquitectura medieval de l'Empordà*, 2-A, Girona, pàg. 105.

²⁷ COMPTE (1963), pàg. 27.

²⁸ PUJOL (1985), pàg. 111.

²⁹ ACG, carpeta de Castelló, 3. Citat a Jaume MARQUÈS i CASANOVAS (1976), "Documentos sobre Castelló d'Empúries", *AIEE*, pàg. 201-206.

d'enderrocar després³⁰, no tenim notícia de cap residència comtal estable fins al govern de Joan I. Durant els anys 1371-1372 va realitzar obres de reparació en el palau: *una defensa de pedra a la banda de migdia*³¹. Segons Diago³², aquest mateix comte Joan, fill de Ramon Berenguer, *compro del en precio de treynta mil y quinientos sueldos a veynte y siete de março de 1381 algunas casas y aposentos que tenia a par de la Yglesia y sacristia, y un pedaço de huerto hasta la acequia, y reparandolo todo, lo tomo por palacio y vivio alli en compañía de los religiosos*. Monsalvatje també parla d'aquesta compra, que situa el 27 de maig del mateix any³³. Si acceptem aquesta tesi, hem de pensar que fou en l'època de Joan I (1364-1398) quan els comtes d'Empúries van escollir com a lloc de residència unes cases al costat del convent de Sant Domènec. Abans d'aquesta data no és segura l'existència de cap residència estable a Castelló que pugui considerar-se palau comtal.

Serà aquest edifici de Joan I que l'any 1401, en virtut del testament de Pere II i tal com havia disposat el seu pare, passarà a mans dels frares dominics. El comte Pere II havia mort el 5 d'octubre de 1401³⁴ i el Comtat d'Empúries passava a mans reials. D'aquesta manera, es feia efectiva la clàusula del testament que cedia als dominics el palau, amb la seva casa, hort i altres dependències, en el cas que el Comtat passés a mans de la Casa de Barcelona. La família comtal d'Empúries quedava sense residència pròpia a la vila de Castelló. Quan Enric d'Aragó, nebot del rei Alfons I el Magnànim, decideix establir-se a Castelló, fa construir un nou palau a prop del Portal d'en Cabra: *Y como dicho palacio viniessen a demolirse o fuesse derribado por causa de diferentes guerras, quedo dicha villa sin palacio o casas propias donde pudiessen vivir y habitar los condes hasta que mando el Infante Fortuna Don Henrique edificar otro palacio llamado comunmente el palacio nuevo dentro de la villa, junto al muro y sobre al terrapleno a la parte de*

³⁰ Luis de SALAZAR i CASTRO (1696), *Historia genealógica de la casa de Lara*, V. III, llibre XVI, cap. VII, Madrid, pàg. 42: "Y por escritura que otorgo, de orden suyo, a 16 de las Kalendas de Setiembre, reconoció, que aquellos diezmos eran de la iglesia de Girona, y se los dejo libremente. Demàs desto se hizo el mismo día entre los Condes de Barcelona, y Ampurias, un acto de paz en que el Conde se obligo, entre otras cosas, a demoler las nuevas fortalezas que en Castellon avia, y à no hacer mas que las que havia en tiempo del conde Ugo su padre".

³¹ PUJOL (1985), pàg. 219, nota 65; AHG, Castelló, 395.

³² DIAGO (1599), II, pàg. 275a.

³³ MONSALVATJE (1899-1919), XXV, pàg. 341.

³⁴ AHG, Castelló, 498, f. 53.

*poniente, entre los portales o puertas llamadas comunmente de Santo Domingo la una y la otra den Cabra, muy cerca desta, muy hermoso, de harta capacidad y linda proporcion*³⁵. És en aquest solar, situat al Puig del Mercadal, a l'interior de les muralles, on els dominics es traslladaran a la segona meitat del segle XVII i on edificaran el segon convent al tombant d'aquest segle. D'aquí la confusió en la situació del primer edifici del convent, quan es pretenia lligar la casa dels dominics amb el lloc on la tradició situa l'emplaçament del Palau comtal.

Com ja hem vist, són poques les notícies d'aquest primer edifici. Coneixem la situació relativa del jardí del convent per la referència que en dóna un document de 27 d'abril de 1357³⁶. La comunitat religiosa deixa constància del dany que provoca un forat fet per Guillem Estuder en una paret de la seva casa i a través del qual pot observar els frares. Per les afrontacions que dóna, la casa està situada al sud del jardí del convent, en el carrer de Sant Marc, raval que prenia el nom de l'advocació de la capella situada al cap del pont vell actual³⁷. El carrer de Sant Marc estava situat al Puig de la Muga, una de les elevacions de Castelló, a l'oest del Puig del Mercadal, i l'accés al raval es feia, com hem dit, pel Portal d'Assalit.

Un altre document, de 1363, situa el cementiri dels dominics i l'entrada al seu hort cap al sud del Puig del Mercadal. Ambdós apareixen en les afrontacions d'una casa i pati de Joan Letonis. El cementiri es trobava a l'oest de l'hort i quedaven al sud de la casa i pati del dit Letonis, que s'obria pel costat de tramuntana a un carrer³⁸.

³⁵ SÁNCHEZ (1987), pàg. 14.

³⁶ AHG, Castelló, 232.

³⁷ PUJOL (1985), pàg. 103 i 111. La capella del pont vell, sota l'advocació de Sant Marc, pertanyia a un monestir benedictí femení del mateix nom, de principi del segle XV: "*Sant Marc havia estat ocupat per les monges procedents de Vilanera a causa de la pesta. A la primera meitat del segle XVII encara es conservava la fàbrica d'aquest monestir. Únicament apareixia enderrocat un llenç de paret de la part nord motivat pels freqüents aiguats*". Les monges que hi residien l'havien comprat l'any 1396 i van habitar-hi fins a la reducció conciliar de Trento (1545-1563). Van ser incorporades al convent de Sant Daniel de Girona.

³⁸ AHG, Castelló, 277, notari Berenguer Feher (1363-1364): "*quasdam domos meos quoddam patio sive exide contiguos hospitio mo quod habeo in villa Castilionis in podio de mercatallo versus meridiem, prout affrontat dicte domus ab oriente in domibus Bartolomeus Ferrando, a meridie in cimiterio fratrum predicatorum, ab occidente in dicto patio quod pro vobis teneo et a circio in vicho sive intrata dicti mei hospitiu. Etiam vero patium quod pro vobis teneo affrontat ab oriente in dictis domibus quas pro vobis teneo et in intrata dicti mei hospitiu, a meridie in simiterio fratrum predicatorum et in intrata orti dicatorum fratrum predicatorum, ab occidente in patio dicti mei hospitiu...*".

El 1392 es fa àpoca per valor de vuit florins i mig d'or d'Aragó, donats pel comte d'Empúries, Joan I, per a la construcció d'una font en el claustre³⁹. Aquest claustre és el que veu Diago a final del segle XVI i, encara, Pujades a principi del segle XVII.

La notícia més antiga sobre l'emplaçament de l'església correspon a un capbreu de principi del segle XVII⁴⁰. Es tracta d'un establiment o llicència, del dia 11 de juny de 1629, que els frares sol·liciten del comte per refer la paret de tanca de l'hort del convent. Aquest hort afronta, segons el document, a llevant amb la rambla, a ponent amb un altre hort del convent, que abans havia estat de Miquel Moner, a tramuntana amb l'església del convent i a migdia amb el carrer que va del Portal d'en Cabra al Rec del Molí Draper.

Totes aquestes afrontacions de propietats situen, sense excepcions, el convent dels segles XIV a XVII fora del perímetre de muralles baixmedievales. Un document de 15 de juliol de 1544 especifica que els frares es reunien ... *intus capitulum monasterium fratrum predicatorum ville Castilionis Impuriarum constitus extra muros dicte ville...*⁴¹; o el de 2 d'abril de 1630, que diu també: *Nos Prior et Conventus fratrum monasterii sancti Dominici ordinis predicatorum oppidi Castilionis emporiarum sit extra prope muros novos dicte ville Castilionis*⁴².

Tot això ens porta a desestimar la presència original del primer convent dels dominics a Castelló d'Empúries en l'edifici conegut avui com a Palau dels Comtes, a l'interior del nucli urbà de la vila. En qualsevol cas, aquest primer edifici dels dominics es trobava fora muralles de la vila, en els paratges propers al Portal d'Assalit, en la zona delimitada pel Puig del Mercadal, el Puig de la Muga, el Rec de les Adoberies⁴³ i la muralla amb el fossat de la Rambla. En aquests temps, aquesta zona estava ocupada per hortes i per l'anomenat Raval de Sant Marc.

³⁹ AHG, Castelló, 481. Transcrit a l'apèndix núm. 3.

⁴⁰ Arxiu Municipal de Figueres, XVI, 5, 3, capbreu (1629-1630), notari Miquel Sabater, ff. 72-73.

⁴¹ Arxiu Municipal de Castelló, *Liber consilliorum et aliorum actum universitatis ville Castilionis Empuriarum*, (1535-1545), sense foliar.

⁴² AHG, Castelló, 1242, notari Fabra (1630).

⁴³ COMPTE (1963), pàg. 28: "Per llevant i per ponent, és a dir sota el róc del Molí i sota les muralles de Sant Domingo, una cintura d'hortes cenyia la vila. Les de sota Sant Domingo estaven separades de la Muga per un róc, nomenat llavors de les "Adoberies" i que, baixant de l'actual barri de Sant Llàtzer, travessava el carrer del pont seguint per lo que avui és el róc de Santa Clara".

Fou més tard, a la segona meitat del segle XVII i com a conseqüència de les invasions franceses degudes a la Guerra dels Segadors, quan els dominics van veure's obligats a traslladar el convent a l'interior i a edificar, ja a final del segle, el nou edifici, de factura neoclàssica, en un solar del Puig del Mercadal, a ponent de la vila.

4. APÈNDIX DOCUMENTAL

AHG, Fons de la notaria de Castelló, 91, notari Bernat Jonquera (1316-1320).

Malgaulinus Dei gratia Impuriarum Comes et Vicecomes de Basso et nos domina Isabela eius uxor per eandem gratiam Comitissa Impuriarum et Vicecomitissa de Basso, ambo insimul et quisque nostrum insolidum, confitemur nos debere vobis Castilioni Gomir duodecim milia solidos melgarenses ratione mutui per nobis facti amore et gratia et pretibus nostris. Quos quidem duodecim millia solidos confitemur vos mandato nostro tradidisse discreto religioso fratri Bernardo de Podio Cercoso ordinis fratrum predicatorum recipienti nomine ipsius ordinis, cui ordini, nos dictos denarios dare promisimus pro emendo patio sive solo in villa nostra Castilionis iuxta portalem vocatum den Assalit, ad construhendum et edificandum ibi monasterium pro conventu fratrum predicatorum. Renuntiando et cetera pro quibus denariis vobis exsoluendis, obligamus vobis, specialiter, totam Retrodecimam scilicet duodecimam partem, quam in anno proxime venturo recipere debemus in villa et parrochia de Castilione et in loco et parrochia de Villanova ab habitatoribus ipsorum locorum et parrochiarum de omni grano et vino et lino et canabo que colleguerint ipso anno de omnibus et singulis possetionibus quas habent in dictis parrochiis et in aliis parrochiis Comitatus nostri generaliter totam retrodecimam aliorum locorum Comitatus nostri. Quam etiam retrodecimam quam homines dictorum locorum et parrochiarum de Castilione et de Villanova soluere tenentur dicto anno constituimus nos vestro nomine possidere seu quasi pro predictis denariis donare et cetera, quam vobis licent apprehendere et cetera. Ita ut ipsam retrodecimam quam homines dictorum locorum et parrochiarum de Castilione et de Villanova dare et soluere tenentur dicto anno habeatis et teneatis et levatis seu levari faciatis, dicto anno per vos vel interpositam personam seu interpositas personas, quam seu quas volueritis et ipsas percipiat tantum ac tamdiu in solutum pro rata dictorum duodecim milium soli-

dorum (donec) vobis plenarie fuerint satisfacti in ipsis duodecim milibus solidis damus etiam vobis partem plenam ac liberam ipsam retrodecimam quam homines dictorum locorum et parrochiarum de Castilione et de Villanova soluere tenentur dicto anno simul vel divisim vendendi et alienandi si volueritis per totum dictum annum cuicumque vel quibuscumque volueritis et pro quocumque pretio poteritis, et cum illis seu similibus libertatibus et conditionibus quibus hoc anno retrodecima dicti loci de Villanova et aliorum locorum Comitatus est vendita per vos et alios collectores nostros generales dicte retrodecime et hoc positus facere vestra propria auctoritate et sine fatica et requisitione et contradictione nostri et curie nostre et alterius persone et etiam possitis inde facere et firmare nomine nostro emptoribus instrumenta et inde inducere ipsos emptores in possessionem seu quasi, et recipere ab ipsis emptoribus pretium et eis facere apocham et apochas de soluto et de pretio vobis satisfacere in dictis duodecim milibus solidis et in dampnis et missionibus et expensis quas et que feceritis et sustinueritis ob moram solutionis dictorum denariorum et quod positus pro evictione et omni dampno et interesse et aliis libertatibus per vos omnes concedendis nos, et bona nostra obligare, et omnia alia universa et singula in premisis et circa premisa facere que vobis videbuntur fore utilia et necessaria ipsis emptoribus promittentes vobis et notario infrascripto scienti et recipienti nomine dictorum emptorum et aliorum quorum interesse vel etiam intererit nos ratum et firmum habituros omnem venditionem et omnes venditiones quam et quas de dicta retrodecima quam homines dictorum duorum locorum dare tenentur dicto anno duxeritis faciendas, et quicquid per vos in premissis et circa premissa fuerit actum et contra non venientibus aliqua ratione. Mandantes tenere huius instrumenti vicem epistole quantum ad hoc gerentis collectoribus generalibus consociis vestris dicte retrodecime et etiam aliis quibuscumque levatoribus dicte retrodecime et omnibus et singulis hominibus habitantibus in dictis locis de Castilione et de Villanova in toto comitatu nostro et emptoribus retrodecime eiusdem anni predicti quod de retrodecima, quam homines dictorum locorum de Castilione et de Villanova et (vel) de pretio eiusdem et pro cuius fallimento retrodecime, quam homines ipsorum duorum locorum soluere tenentur de retrodecima aliorum locorum Comitatus nostri et de pretio eiusdem vobis et cui volueritis respondeant et respondere tenantur tamdiu donec vobis fuerit satisfactum in dictis duodecim milibus solidis et in dampnis et expensis que et quas ob moram solutionis ipsorum feceritis et sustinueritis. Recognoscentes nos esse certificatos quod donacio predictorum duodecim milium solidorum per nos facta dicto ordini pro dicto Monasterio construhendo in dicta villa Castilionis et obligacio predicta pro

solutione et satisfactione ipsorum per nos vobis (sic) facta, cedunt ad utilitatem magnam tam spiritualem quam temporalem nostram et totus comitatus nostri. Verum si contingeret quod de dicta retrodecima seu de pretio eiusdem non esset vobis satisfactum in festo proxime venturo Sancte Marie augusti in omnibus dictis duodecim milibus solidis nos promittimus vobis soluere in ipso festo et quicquid vobis tunc inde restabit ad soluendum. Quod nisi fecerimus et vos deinde ob moram et cetera de quibus credatur vobis et cetera et pro predictis auctoritate obligamus vobis generaliter nos et omnia bona nostra ubique. Renuntiando et cetera, et etiam nos dicta Comitisa velleiani et cetera et iuri ypothece et cetera et (abba) omni proferimento iure et obligationi libelli feriis et induciis et spatio decem dierum et viginti dierum et omni alio spatio et omnibus dilatione exceptione et excusatione et cetera, et omni et cetera, et nisi in dicto festo fuerint plene satis in dictis duodecim milibus solidis de fructibus dicte retrodecime vel de pretio eiusdem vel de aliis bonis nostris per nos, promittimus vobis, quod ad monitionem decem dierum per vos nobis prius faciendam verbo nuncio aut literis vestris, tenebimus inde vobis hostagia apud Rosas et infra eius parrochiam. Ita et cetera et nobis tenentibus et cetera retinemus tamen et salvamus nobis quod nobis tenentibus dictis hostagiis possimus ire ubicumque voluerimus, dicti nostri non iacerimus nec comedamus nisi infra dictam parrochiam de Rosis et iuramus fidem Raimundus Fulchonis Dei gratia vicecomes Cardona. Qui (obligat) et cetera. Renuntiando illi iuri et cetera. Firmavit dictis nobilis Raimundus Fulchonis IX kalendas novembri anno predicto. Presentes testes (S) de Rabinatori, Raimundus de Espuyola militibus, F. Gr. Coconi et Fulchonijs Brocha de Castilione. Actum XV kalendas octobri anno predicto de hoc solo et de sequenti.

AHG, Fons de la notaria de Castelló, frag. caixa 5, núm. 1, notari Bernat Jonquera.

Petrus Coconi et Petrus Estrucii et Raimundus Iasperti et Guillelmus Rossinyoli, consules ville Castilionis, recognoscentes nos tanquam consules, hoc anno habito item hoc consilio et tractatu cum consiliariis consilii secreti dicte ville de consensu et voluntate ipsorum consiliariorum, ante quam conventus fratrum predicatorum, esset in dicta villa acceptus concessisse venerabili religioso fratri Bernardo de Podio Cercoso ordinis fratrum predicatorum recipienti nomine dicti conventus tunc (futi) et ordinis memorati, dare, quindecim milia solidos melgarenses de bonis universitatis dicte ville, et dona-

cionem fecisset de ipsis XV milibus solidos soluendis per terminos infrascriptos, ad honorem Dei et beati Dominici et ordinis sepe dicti in auxilium Monasterii in dicta villa edificandi pro conventu fratrum predicatorum. Ideo tanquam consules et de voluntate et assensum consiliariorum consilii secreti dicte ville quorum nomina inferius intus scripta, confitemur debere dictos quindecim millia solidos melgarenses ex causa predicta, venerabilibus religiosis, priori et conventui fratrum predicatorum Castilione, absentibus et tibi notario infrascripto stipulanti et recipienti nomine ipsorum promittentes tanquam consules per nos et nostros successores in officio consulatus tibi notario et cetera, dictos XV milia solidos de bonis universitatis dicte ville, soluere priori que nunc est vel qui pro tempore (fuit dicte domus) fratrum predicatorum Castilione, recipienti nomine suo et dicti conventus, in hunc modum sunt V milia solidos in festo Sancti Michaelis proxime venturo et alios V milia solidos de festo proxime venturo Sancti Michaelis ad unum annum proxime tunc venturo et residuos V milia solidos de festo proxime venturo Sancti Michaelis ad duos annos proxime tunc venturo. Quod nisi fecerimus et ipse prior seu dictus conventus deinde ob moram solutionum predictarum seu alterius earum fecerit vel sustinuerit vel fecerit aut sustinuerit dampnum aliquod vel gravamen aut missiones alveris seu expensas, totum, convenimus tanquam consules per nos et nostros (sit) in dicto officio consulatus, ipsi priori que nunc est vel qui pro tempore fuerit dicte domus recipienti nomine suo dicti conventus et tibi notario etcetera soluere restituere et emendare at suam voluntate. Et propter hec dicta atendenda obligamus tanquam consules, omnia bona universitatis dicte ville, priori et conventui predictis et cetera, notario infrascripto nomine quo sunt sciipienti et recipienti non interedimus tantum pro promissis nos (nunc) bona nostra propria in aliqua obligare nisi tanquam consiliis bona universitatis dicte ville.

Firmant dicti consules et consilarii in predicto instrumento nominati exceptis, Poncius Estarrerii et Berengario Marchoni.

.III. nonas februarii die sabbato 1318.

AHG, Castelló, 481, notari Pere Pellicer (1392).

Noverint universi quod Ego frater Iohannes Romei magyster in sacra pagina de ordine predicatorum nunc residens in conventum domus fratrum predicatorum ville Castilionis confiteor et recognosco vobis Michaeli Barrera de domo incliti domini Iohannis dei gratia impuriarum Comitum quod vos soluistis mei et

ego a vobis numerando habui et recepi illos octo florenos et medium auri aragonia quod dictus dominus Comes per vos qui (gratiose) dari voluit mandavit in auxilium [] per me [] in constructione seu edifficatione fontis noviter facte et constructe in clastrodicte domus predicatorum dicte ville. Et ideo renuntiando [] de predictis octo florenis et medio auri facio vobis hanc apocham recepto fuit.

Testes Iohannes Buildoni et Petrus Cellers de Castilione.

Actum XXII die novembris de hoc solo.